

Godsdienstwetenschap te maken? Feitelijk kwam de verandering in 1876 aangebracht, dan ook hierop neer, dat men bijna alle vakken van de vroegere Theologie overnam en er alleen een nieuw etuiet opplakte. De Encyclopaedie, de inleiding op de Heilige Schrift, de uitlegging van Oud en Nieuw Testament, de geschiedenis van de Kerk, de dogmengeschiedenis, de Natuur- en geschiedenis der pseudo-religies, de Ethiek, dat alles wat tot de Theologie behoorde, bleef behouden. Alleen wat in deze Theologie dusver als het hoofd en de hand gold, d. w. z. de Dogmatiek en de Practische Theologie, werden afgekap. Beiden waren immers niet wetenschappelijk en moesten daarom niet door de Universiteit maar door de Kerk onderwezen worden. En op dezen aldus gedecapiteerden romp werd nu als nieuw hoofd geplaatst de wijsbegeerte van den godsdienst, het eenige vak, dat zuiver de godsdienstwetenschap representeert en dat in de Theologie metterdaad niet thuis hoort.

Maar zoo blijkt dan ook de conclusie, die Prof. Bruining op grond van zijn historisch onderzoek trok, niet juist te zijn. Had men in 1876 metterdaad en consequent de Theologie aan de Staatsuniversiteiten afgeschaft en door de Godsdienstwetenschap vervangen, dan zou in het kader *dezer* wetenschap voor de Dogmatiek geen plaats wezen. Maar nu men om praktische overwegingen dit niet aandoort en daarom den naam Godgeleerdheid in de wet behield en voortging met onder dien naam bijna alle vakken die tot de Theologie behoorden, te laten onderwijzen, hebben de kerkelijke recht- en Hervormde Kerk volkomen het recht om te zeggen: geef dan aan deze gedecapiteerde Theologie weer haar natuurlijke hoofd: de Dogmatiek, terug.)

De schrijver van het Kerknieuws in de *Nieuwe Rotterdammer* maakte captie op onze bewering, dat men tot Doctor in de Theologie aan de Rijksuniversiteiten kan promoveren zonder Dogmatiek en Kerkgeschiedenis te hebben bestudeerd. Wat de Dogmatiek betreft is dit juist, zegt hij, maar wat de Kerkgeschiedenis aangaat niet, want onder de verplichte leervakken is ook de geschiedenis van het Christendom opgenomen. Natuurlijk was dit feit ook ons niet onbekend, evenmin als dat de Hoogere en de Rijksuniversiteiten, die dit vak onderwijzen, feitelijk *kerkgeschiedenis* geven. Toch volgt uit den naam van het vak niet, dat dit moet geschieden. Een hoogleraar, die niet de geschiedenis der Kerk, maar bijv. de historie der vroomheid zou willen onderwijzen, zou wettelijk hiertoe bevoegd zijn. Christendom en Kerk kunnen geïdentificeerd, maar ze kunnen ook lijnrecht tegenover elkander gesteld worden.

DR. H. H. K.

Voor Kootwijks scholen.

In hartelijken dank ontvangen van den heer Van Drimmlen te Klundert, gevonden in de collecte f 5.

DR. J. H. HOUTZAGERS, *voorzitter*.

Leestafel.

PROF. DR. F. E. DAUBANTON. GESCHIEDENIS DER BEOEFENING VAN DE DIDAKTIK DES NIEUWEN VERBONDS L. KEMINK & ZOON over den Dom te Utrecht 1914.

In dit boek, waarvan ik nog maar de eerste 6 vel ontving, wil DR. DAUBANTON geven de geschiedenis van het vak, dat hij, als kerkelijk hoogleraar, naast andere vakken te Utrecht doceert.

Voor de zelfstandige beoefening van een studievak is de kennis der geschiedenis dier beoefening, met name op het gebied der geestelijke wetenschappen, zeker geen overbodige weelde en reeds als zodanig heeft PROF. DAUBANTON met de beschrijving dezer geschiedenis een niet onverdienselijk werk verricht.

Zulk een geschiedenis kan op tweeërlei wijze worden geschreven. Men kan de problemen vermelden, die zich in den loop des tijds bij de beoefening hebben opgedaan en wier oplossing reeds gevonden of nog slechts benaderd is, maar men kan ook de menschen, die vóór ons het vak hebben beoefend met hun geschriften achtereenvolgens de revue laten passeren.

Voor beide methoden valt wat te zeggen. DAUBANTON heeft hier de laatste methode gevolgd, zonder zich echter van probleemvermelding geheel te onthouden.

Uit een oogpunt van onderwijs-methode is deze beschrijving der geschiedenis van 'n leervak, wijl toch zulk een geschiedenis als naaste doel heeft den beginner wat spoedig in te oriënteren, nog zoo kwaad niet.

Dan, ook zóó is dit boek allerminst een dorre opsomming van menschen-namen en boeken-titels geworden, want en ook dat is er een verdienste van, de menschen zijn er gezet in de lijst, óf, om het meer „nieuw“ te zeggen, te midden van de geestelijke stroomingen van hun tijd.

Na een korte en wel een zeer korte inleiding, — twee alinea's op een halve bladzijde, — steekt DAUBANTON van wal.

Dit dunkt mij wel wat heel spoedig. Iets over NAAM en BEGRIP ware hier, naar ik meen, zeer op zijn plaats geweest. En dat niet, alleen omdat het er nu eenmaal zoo bij hoort, maar omdat hier en het vak anders heet dan gewoonlijk, én, uit wat ik, omtrent de norm, die de schrijver zich voor de behandeling van het vak stelt, bij verdere lezing heb meenen te kunnen opmaken, — ook wat volgens hem het vak is, of althans behoort te zijn, zich niet geheel dekt met wat het voor de meeste zijner beoefenaars is.

Op p. 1 van *deze* GESCHIEDENIS DER BEOEFENING VAN DE DIDAKTIK DES NIEUWEN VERBONDS verneemt de lezer, dat de Bijbel- (of bijbelsche) DIDAKTIK is een betrekkelijk jong theologisch leervak en dat zij tegen het eind der achttiende eeuw onder den naam THEOLOGIE PUBLICA optreedt. Bij dit laatste wordt tussen twee haakjes GABLER genoemd.

Een korte mededeling waarom, blijkens den titel van het boek, *deze* geschiedenis zich beperkt tot een deel der Bijbel- (of bijbelsche) Didaktiek, ware zeker, niet overbodig geweest. Bedenklijker is echter, dat DAUBANTON ook omtrent de naamverandering zijn lezer geen rekenschap geeft, maar daarover een zwijgen be-

waart, dat zeker niet als goud is te waardeeren. Gewoonlijk toch spreekt men van BIJBELSCHE THEOLOGIE OF THEOLOGIA PUBLICA en deze naam, reeds in 1708 gebezigd, heeft door den rationalist GABLER, die hem in den titel van zijn oratie, waarmee hij in 1787 het professoraat te ALTORF aanvaardde, zeker burgerrecht verkregen, al sprak en spreekt men daarnaast ook wel van BIJBELSCHE DOGMATIEK.

Dat nu PROF. DAUBANTON deze namen niet gebruikt, maar van BIJBELSCHE DIDAKTIK spreekt, beschouw ik allerminst als uiting van precieusdoenrij. Het ware niet onmogelijk, want niet alleen MOLLER zag onder de vrouwen van zijn tijd dit haar belachelijk makend verschijnsel, maar ook onder de mannen en zelfs de geleerde mannen van onzen tijd, komt dit hen belachelijk makend verschijnsel nog wel voor.

Bij DAUBANTON is daarvan echter met het gebruik van BIJBELSCHE DIDAKTIK, zelfs geen zwem te ontdekken.

Hij heeft er een voldoende grond voor, en al noemt hij dien niet, toch meen ik wel te kunnen vermoeden, welke die is. Immers wanneer men het woord „Theologie“ of „Godgeleerdheid“ zijn betekenis laat, — verba valeat usu — dan biedt zijn samenstelling met „Bijbel“ evenmin een gedachte aan, als die van „vrucht“ met „kiem“. Want gelijk de vrucht eerst komt nadat de plant er is, zoo ook komt de Theologie eerst op, nadat de Bijbel er is.

Met BIJBELSCHE DOGMATIEK is het niet anders. Eerst toch nadat de Bijbel er is, komen, naar het, zij het ook in een ander verband gebezigde, geestige woord van PROF. SNOUCK HURONJKE: „de ketterij is de vroedmeester van het Dogma“, — de dogmata ter christelijke denkwereld en eerst als die er zijn, en dan nog niet ter stond, wordt met behulp van het wel niet christelijke maar formeel toch zeer bruikbare werktuig, — ARISTOTEL'S ORGANOON — de DOGMATIEK gemaakt.

Wie hier meer van wil weten, zij verwezen naar wat tegen het gebruik der termen BIJBELSCHE THEOLOGIE en BIJBELSCHE DOGMATIEK door PROF. KUYPER in zijn ENCYCLOPAEDIE III p. 166 en VI, en door PROF. BAVING in zijn DOGMATIEK I p. 67, is gezegd.

Nu is mijn vermoeden, dat PROF. DAUBANTON, die, al is hij ethisch theoloog, ons gereformeerde theologen toch zeer na staat, omdat hij evenals wij van die termen niets hebben moet, ze ook niet gebruikt en daarom van BIJBELSCHE DIDAKTIK spreekt.

Deze term is zeker beter dan de twee andere, al laat hij aan duidelijkheid nog wel iets te wenschen over.

„Didaktiek“ beteekent „leerkunst“ of „onderwijskunde“, en „bijbelsche didaktiek“ zou dus „bijbelsche onderwijskunde“ beteekenen.

Maar zoo is het nu door DAUBANTON weer niet bedoeld.

Zijn boek toch is niet, althans niet allereerst, bestemd voor christelijke paedagogen.

Niet zonder opzet heb ik bij dit naam-verschil zoo lang stil gestaan. Tegenover 'n lezer, die denkt: „als het kind maar 'n naam heeft“, en dan zegt, dat zoo'n woord er toch eigenlijk niet op aan komt, denk ik er zelfs niet over mij te verontschuldigen. Een GALLIO mocht voor een naam- en woordverschil al onaandoenlijk zijn, alzóó is het niet bij wie in het wetenschappelijk bedrijf staat.

In de wetenschap toch, waar het op voor ons juiste begrippen aankomt, zijn wel gekoken woorden ter aanduiding van die begrippen, als middel tegen spraakverwarring van zoo uiterst belang.

Dit nu brengt mij tot de bespreking van wat DAUBANTON in zijn inleiding ook onbesproken liet: wat volgens hem het vak is en behoort te zijn.

Ook hier kan ik, wijl ik noch zijn definitie, noch zijn DIDAKTIK DES N. V. zelf, voor mij heb, niet meer doen dan een vermelden uitspreken.

En zoo vermoed ik dan, dat voor hem het vak behoort te zijn en is: een *historische*, den *leerinhoud* des Bijbels, bepaaldelijk dien des N. T.'s, in zijn ontwikkeling reproduceerende en zijne eenheid in de veelheid doende uitkomen, *objectieve* beschrijving. Een vermoeden waarin ik gesteekt word door wat ik lees op p. 68. DAUBANTON heeft het daar over die oratie van GABLER uit 1787. Haar inhoud noemt hij „plat rationalistisch“, maar van de methode, die zij aan de hand doet, zegt hij, dat zij is „voor ons leervak beslissend“. En dat wel omdat het vak, als een *historische* wetenschap, een antwoord heeft te geven op de vraag: Wat leert de Schrift? Zijn bewering omtrent GABLER's „juiste opvatting van ons leervak“ motiveerend, schrijft DAUBANTON: „Maar het bijzondere boeit juist de Bijbelaars. Daarom is de historische volgorde der leertypen van zoo groot gewicht. Wij moeten dus, zegt G. als Bijbeltheoloog“, — ik laat hier de *verzorgde tegenstelling* voor GABLER's *rekening*! — „vragen naar de persoonlijkheid, der bijbelsche schrijvers. Zij verklaren de veelvormigheid van het bijbelsch onderwijs.“

Al sta ik nu ook enigszins sceptisch tegenover de laatste bewering, dat enkel de persoonlijkheid en de levensomstandigheden der bijbelsche schrijvers de veelvormigheid van het bijbel-onderwijs verklaren, en al acht ik de door DAUBANTON voltrokken scheiding tusschen O. en NIEUWE DIDAKTIK niet boven bedenking verheven, toch verblijd ik mij over PROF. DAUBANTON's instemming met — al heeft een rationalist als GABLER haar nu ook het eerst uitgesproken, — deze opvatting.

Dat niet alle beoefenaars van het vak aan die opvatting trouw zijn gebleven; dat het vak als BIJBELSCHE THEOLOGIE OF BIJBELSCHE DOGMATIEK vaak dienst heeft gedaan als oorlogstuig tegen de Dogmatiek, ligt zeker niet aan die opvatting zelf. Het is toch niet alleen op ethisch gebied, dat zich voortdooft de tweespalt tusschen wat behoort te zijn en wat is.

Een niet geringe verdienste van *deze* GESCHIEDENIS DER BEOEFENING VAN DE DIDAKTIK DES NIEUWEN VERBONDS is dan ook, dat waar zij de prestaties der verschillende schrijvers vermeldt, zij die, voor zoover ik uit het hier voor mij liggend stuk kan zien, tevens, naar de door DAUBANTON gestelde norm, beoordeelt.

Zoo kan zij, al is DIDAKTIK DES N. T. ook niet identiek met HISTORICA REVELATIONIS OF GESCHIEDENIS DER OPENBARING bij de beoefening van dit laatste vak niet onbelangrijke diensten bewijzen.

Het werk zelf is in drie deelen en wel: I. VOORGESCHIEDENIS p. 2—67; II. ERSTE ONTWIKKELING p. 67—80 en III. BLOEITIJD p. 80. Het voor mij liggend stuk loopt tot p. 104.

Op p. 80 deelt PROF. DAUBANTON zijn voornemen mee, de schrijvers en geschriften uit deze 3e of laatste periode in vier groepen te bespreken.

In. Die vooral letten op de eigenaardigheden,

1) De cursivering is van mij.

het kenmerkende, het persoonlijkheid der N.-T'sche schrijvers, al veronachtzamen zij het gemeenschappelijke niet.

Aan dit zijn voornemen gaf hij reeds uitvoering in § 11, die van p. 81—101 loopt en als: SCHRIJVERS DER SCHOOL-VERMITTELINGS-THEOLOGEN betiteld is.

2o. Die der bekende Tubinger school, wier aandacht bovenal geboeid wordt door de groote, algemeene tijdstroomingen waarop de inmanen van betekenis gedragen worden, tot zij naar uitputting van haar Hegelsche werkhypothese, de taak aan de jongere kritische school overdraagt.

Dit geeft D. in zijn nog onvoltooide § 12: F. C. BAUR EN ZIJNE SCHOOL p. 102—p. 104.

Groep drie zal dan geven de schrijvers der apologetische school, en eindelijk groep 4 die der „Religionsgeschichtliche“.

Of dit *alles* nu tot den „bloeijsdij“ van de Didaktiek des N. T. moet gerekend, is een waardeoordeel dat zeker op algemeene gelijkheid geen aanspraak kan maken.

Dan doe dit zij, voorzover ik uit wat ik er van gezien heb, kan oordeelen, belooft PROF. DAUBANTON's boek, goed gestileerd, zeer „übersichtlich“ en rijk aan historisch materiaal, een voor theologanten en theologen in meer dan een opzicht ter lezing dienstig boek te zullen worden.

De voltooiing ervan bid ik hem van harte toe.

G.

Uit de Pers.

De kwestie der belijdenisvragen stelt de *Waarheidsvriend* nog eenmaal in helder licht:

Onze Herv. Kerk is een confessionele Kerk, d.w.z. een belijdende Kerk.

Maar in de kwestie van art. 39 Regl. Gods. onderzocht gaat het hierom: in de belijdende Herv. Kerk zijn de reglementen, die het mogelijk maken, dat in een belijdende Kerk ook predikanten en lidmaten leven, spreken en handelen, die niets van de belijdenis der kerk moeten hebben. Die maas zijn er in gemaakt onder de leuze: een weinig meer vrijheid te geven in de formuleringen — waarbij, zooals men plechtig verklaarde, de belijdenis der Kerk ongeschonden zou blijven in geest en hoofzaak.

En in zooverre is het al of niet schrappen van de woorden „althans wat betreft den geest en de hoofzaak“, voor ons een kwestie van *meer of minder* — en volstrekt niet een kwestie van *zijn of niet-zijn*.

Met of zonder die woorden is en blijft de Herv. Kerk een belijdende Kerk, wier leer moet worden geëerbiedigd, verbodig en gehandhaafd door ieder van hare lidmaten, vooral door allen, die in de onderscheidene besturen zitten.

In zooverre — en wij constateeren dit met nadruk, vóór er een officieele en definitieve beslissing in zake art. 39 Regl. Gods. onderzocht is — verandert er voor ons door de schrapping of niet-schrapping der bekende sinode niets.

Maar wat we nu ook willen constateeren is dit: dat het wel voortgeven van de vrijzinnige heeren in vroeger dagen, n.l. dat met de invoering van de woorden „geest en hoofzaak“ de Hervormde leer als zodanig niet zou worden aangevat, doch alleen wijziging in formulering zou worden verlegen, in den grond der zaak bedrieglijk is geweest.

't Ging toen niet om de belijdende Herv. Kerk wat meer „rekkelijke“ te maken, tegenover het streven van hen, die wat „precieser“ zijn uitgevallen. Maar het was inderdaad te doen om, onder moede woorden, het zoover te brengen, dat de hechte grondslagen der Hervormde waarheid werden losgewoeld en omgestooten.

En natuurlijk zijn de modernen ook met de woorden „geest en hoofzaak“ daartoe niet gerechtigd.

Zij hebben het recht niet, om de belijdenis onzer kerk als zodanig vierkant onderstoven te werpen.

Zij zijn en blijven in een belijdende Kerk aan het wezen en het bedoelen van de kerkelijke belijdenis gebonden.

En als ze, in strijd daarmee, met alle macht bezig zijn om toch de belijdende Herv. Kerk tot een confessioneel kerkgenootschap te maken, dan handelen ze als oneerlijke, onbetrouwbare menschen, die binnen de muren onzer Herv. Kerk schandelijk misbruik maken van de ter goeder trouw verleende vrijheid.

Maar juist omdat zulks nu meer en meer openbaar geworden is, dewijl zij welbewust grensoverschendingen stichten door de duidelijke belijdenis der kerk, b.v. aangaande Jesus Christus, den eeniggeboren Zoon, principieel aan te tasten en te wijgen, daarom zijn we er sterk voor, dat de woorden „althans wat betreft den geest en de hoofzaak“ geschrapt worden.

Daardoor wordt de Herv. Kerk niet van een Kerk zonder belijdenis tot een Kerk met een confessie gemaakt.

Neen, neen! moderne heeren, onze Herv. Kerk is een Kerk met een belijdenis, altijd geweest en ook nu.

Doch met de woorden „geest en hoofzaak“ nemen alle modernen openlijk de vrijheid om de belijdenis onzer Kerk aangaande den Christus Gods in de laatste te treffen. Zij nemen praatig en brutaal de vrijheid, om de godheid van Christus te loochenen. En zij meenen openlijk te mogen verkondigen, dat onze Herv. Kerk confessioneloos is!

En siet, dat hindert ons geweld, dat geeft mateloze verwarring, dat brengt onnoemelijk schade in het midden van ons Kerkelijk leven.

Dat moet op den duur de ondergang onzer Herv. Kerk worden.

En daarom moet er een eind aan komen aan dien toestand.

Io. dus omdat het inderdaad de bedoeling van de woorden „geest en hoofzaak“ is, om in zake de belijdenis aangaande Jesus Christus, Gods eeniggeboren Zoon, principieel te kunnen afwijken van de belijdenis die de Kerk van ouds in deze volstaat.

2o. omdat deze woorden telkens misbruikt worden, om te beweren, dat in onze Herv. Kerk principieel leervrijheid bestaat en de Herv. Kerk met de daad dus confessioneloos is.

Officieele Berichten.

Kort Verslag van de vergadering der Gereformeerde Kerken in de classis Axel, gehouden 11 Februari 1915.

De vergadering wordt op gebruikelijke wijze geopend door Ds. de Walle.

In het moderamen nemen plaats: Ds. de Walle, praes., Ds. Kuyper, scriba., Ds. van der Wal, assessor.

De credentialen worden nagezien door eene commissie. Het blijkt, dat alle Kerken wettig vertegenwoordigd zijn.

Nadat de voor het peremtoir examen noodige stukken in orde zijn bevonden, neemt het onderzocht van den Eerw. Heer de Milt, ber. pred. te Oostburg, een aanvang in tegenwoordigheid van Deputaten art. 49 D. K. O., Ds. Bouma en Ds. van der Kooy.

Voornoemde broeder wordt met alle stemmen toegelaten tot den dienst des Woords en der Sacramenten.

De notulen worden gelezen en goedgekeurd.

Ingekommen is een circulaire aangaande de zending onder de Joden.

Ds. Hulstijn wordt als classicale penningmeester benoemd aangaande den arbeid der zending onder de Joden.

Omraag naar art. 41 D. K. O. De Kerk van Axel vraagt, met het oog op het vertrek van een der predikanten, voorzoverre noodig, classisbeurten aan.

Ds. Bruins, voor 't laatst ter vergadering, wordt door den Praeses de dank der vergadering gebracht voor den arbeid verricht in zijne gemeente, in de classis en in het belang van de Kerken in ons Vaderland.

Door Ds. Bruins wordt dit woord beantwoord. Hij spreekt een hartelijk afscheidswoord, alle Kerken den zegen des Heeren toebeddende.

De Praeses feliciteert Ds. Kuyper met zijne roeping naar Alblasserdam en spreekt den wensch uit, dat Z.Ew. voor de Kerk van Schoonduijk en de classis Axel behouden moge blijven.

Ingekommen is een voorstel van de Kerk van Zaamslag. Op de volgende vergadering zal 't worden behandeld.

Rapport aangaande den Evangelisatiearbeid wordt uitgelezen door Ds. Lammertma.

Ook wordt door hem een zakelijk verslag gegeven van den Zendingarbeid.

Over den hoofdarbeid zijn zeer gunstige berichten ingekomen. De schoolarbeid gaat zeer gezegend, en veel is er dat tot dank stemt.

De Kerk van Axel stelt voor, aan Curatoren der Theol. School te vragen voor alle leden een exempl. van de Handelingen der Curatoren-vergadering.

In plaats van Ds. Bruins wordt als Kerk-visitator benoemd Ds. de Walle; Ds. Kuyper, Secundus.

Voor art. 13 Sec. ds. van der Wal. Voor art. 19 Ds. Lammertma.

Als Dep. voor de Prov. kas voor hulpbeh. Idioten enz. wordt benoemd Jan Verlinde van Zaamslag.

Roepende Kerk voor de volgende vergadering Axel.

De vergadering wordt met dankgebed gesloten door Ds. Bruins.

Namens de Classis.

H. VAN DER WAL, Assessor.

Buitenland.

Italië. Een verklaring van leidslieden der Waldenzen.

Wij deelden mede, hoe in het orgaan van de Waldenzen *La Luce* bij het uitbreken van den wereldoorlog een oordeel over Duitschland gevelde is, dat in de Deutsche kringen die de Waldenzische kerken steunden, een zeer pijnlijken indruk gemaakt heeft; het leek wel of de redacteur door Engelsche Duitschers-haters was geïnspireerd.

Er is nu een brief van 14 leiders der Waldenzen, professoren en predikanten, gepubliceerd waarin het volgende verklaard wordt: „Wij ondergetekenden kennen Duitschland en hebben het lief, wijl wij, de een langer, de ander korter, maar allen gaarne, in Duitschland verbleven hebben en daar veel vriendelijkheid en liefde van de zijde der geloofsgenooten onderhouden, roodt niets in staat zijn zal onze harten anders dan tot dank en tot wederliefde te stemmen. En wij verklaren, dat de meeste onzer stamgenooten in Italië, al zijn zij niet persoonlijk met Deutsche kinderen Gods bekend, onze geïnterdheid en onze gevoelens deelen. Hij die anders oordeelt, spreekt uit onkunde of uit andere gronden. God kent ons hart en dat is ons genoege. Ons hart bloedt bij de gedachte aan al de talloze offers van dezen krijg.... ook als wij denken aan het boze zaad van haat, dat in onafzienbare toekomstige tijden nieuwe gevaarvolle verwikkelingen na zich zal slepen in de met haat bezield menscheid; aan de onberekenbare schade, die de edelste christelijke arbeid van de in- en uitwendige zending lijden zal, en niet het minst aan de vervremding die tusschen de geloovigen der onderscheidene, nu elkaar hard bestrijdende volken, ontstaan zal; onder welke velen onzer lieve vrienden, verwanten en bekenden tellen, die reeds begraven zijn of met verbrijzelde ledematen op het ziekbed liggen.“

Wij hebben geen stem in den raad van de machtigen der aarde; maar de toegang tot den troon van den Almachtigen staat voor ons open, voor wien wij ons hart uitstorten en bidden: „Heere, tot hoe lange! Heere, ontferm u over de arme, op dwaalwegen gebrachte menscheid! Heere, maak spoedig een einde aan het bloedvergieten, opdat de moeders hare zonen, de vrouwen hare mannen, de kinderen hunne vaders terugkrijgen en de bloedschuld der Christenheid niet grooter worde.“

Onze vurigste wensch is, dat deze oorlog, hoe vreeselijk hij is, ook daartoe moge bijdragen om eens vernieuwing van het Christelijk leven in de menscheid te wekken en den weg te banen tot de komst van den Godsdijk.

Nooit hebben wij warmer liefde gekoesterd voor Duitschland als in dezen ernstigen tijd; nooit is het helderder voor ons bewustzijn gekomen, wat wij aan Duitschland te danken hebben.

Zoo gaat dit schrijven voort. Jammer maar dat het zoo laat komt. Het zou heel wat meer indruk gemaakt hebben, als het spoedig nadat het stuk in *La Luce* gestaan had, ware gescreven. Doch hier geldt ook: beter laat dan nooit. Het Waldenzisch orgaan had zich nooit op dit gebied moeten bewegen. Had het eenvoudig zijn samt uitgesproken, dat de natien in zulk een vreeselijk oorlog gewikkeld waren, en had het opgemerkt, dat daardoor ook de broederband die tusschen belijders des Heeren gevlochten was, dreigde verscheurd te worden, het zou in Deutsche Christelijke kringen geen kwaad bloed gezet hebben. Het is voor de Waldenzen, die tot hertoe heel wat steun uit Duitschland ontvingen, te hopen, dat bovenstaand schrijven in de Deutsche Christelijke wereld in goede aarde valt.

WINCKEL.

„En preekt u Zondags in de kerk ook uit zoo'n Prentenbijbel?“ vroeg Louise.

„Neen lief kind, en ook ja. De Prentenbijbel die daar ligt bevat bijna alleen de geschiedenissen, die in den Bijbel staan. In den geheelen Bijbel staan die ook, maar nog veel meer, en dien grooten Bijbel gebruiken we in de kerk.“

„O dat is dan zeker zulk een, waaruit's ochtend aan het ontbijt wordt voorgelezen, maar daar staan geen platen in.“

„In mijn Bijbel in de kerk ook niet?“ zei de Domine lachend. Maar dat doet er ook minder toe. De groote zaak is dat de Bijbel het boek is ons door God geschonken, opdat zoowel groote menschen als kinderen daartuit zouden leeren hoe zij kunnen zalig worden. Ik heb eens een mooi versje gelezen dat t'huys voortaan in mijn Bijbel staat geschreven. Misschien kan ik het u wel opzeggen:

God gaf Zijn Woord ter zaligheid.

Tot eeuwig leven

Is 't ons bereid,

De grootste schat is 't, ons gegeven.

Wel hem die daarin naarstig leest,

En dus geleid door 's Heeren geest

Den hemelweg mag vinden,

Dat Woord, een leidman voor de [blinden.]

Voert hem langs veiligen weg tot Hem

Die troont in 't nieuw Jerusalem.

Doorzoekt dat Woord:

't Brengt vruchten voort

Die niet vergaan.

Als alles wijkt

En straks bezwijkt

Zal 't Woord nog eeuwig staan.

Mevrouw had even opmerksaam geluisterd als Louise, en kon niet nalaten te zeggen: „Wat een mooi vers, Domine!“

„Het geeft in alle geval de waarheid, die wij noodig hebben te weten“, zei de predikant. „Alleen door het Woord Gods kennen wij den eenigen weg tot heil en geluk.“

„En nu wil ik u“, zoo vervolgde hij tot Louise, „eens iets moois uit den Bijbel vertellen. Hebt ge wel eens in uw Prentenbijbel gelezen van een meisje, dat ziek was en stierf en door den Heere Jezus werd levend gemaakt?“

„Neen“, zei Louise, „maar er is wel een prent van, geloof ik!“

Met een nam zij het boek en zocht vlug de plaat op, waaronder stond: „Gij dochtertje, ik zeg u, sta op.“

„En kent ge die geschiedenis?“

„Ik heb het nooit gelezen“, zei Louise, „want het zijn allemaal Deutsche letters, dat heele stuk. En die kan ik nog niet lezen.“

„Luister dan maar goed wat ik u vertellen zal“, zei de domine. „Zoudt u, Mevrouw, den Huisbijbel even willen laten halen?“

Dat geschiedde, en toen begon de leeraar te vertellen wat wij lezen in Mark. 5: 22 en een paar volgende verzen, en verder in vers 35, 36. Hij vertelde zoo dat de kleine zieke geen woord miste, en wel wilde dat domine al maar voort ging.

Nu echter nam hij den Bijbel sloeg dien open en las het laatste gedeelte van Markus 5: 37—43:

„En Hij liet niemand toe Hem te volgen, dan Petrus en Jacobus, en Johannes, den broeder van Jacobus;“

en kwam in het huis des oversten der synagoge, en zag de beroerte, en degenen die zeer weenden en huilden;

en ingegaan zijnde, zeide Hij tot hen: Wat maakt gij beroerte, en wat weent gij? Het kind is niet gestorven, maar het slaapt.“

En zij belachten Hem; maar Hij, als Hij ze allen had nagedreven, nam bij Zich den vader en de moeder des kinds, en degenen die met Hem waren, en ging binnen, waar het kind lag.

En Hij vatte de hand des kinds, en zeide tot haar: Talitha Kumi; hetwelk is, zijnde overgezet: Gij dochtertje, (ik zeg u) sta op.

En terstond stond het dochtertje op, en wandelde; want het was twaalf jaar oud; en zij ontsetten zich met groote ontzetting.

En Hij gebod hun zeer, dat niemand dat zoude weten; en zeide, dat men haar zoude te eten geven.“